

Dwa traktaty o rządzie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Isaiah Berlin, *Cztery eseje o wolności*, tłum. D. Grinberg, Poznań 2000, s. 187.
- Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 222–226.

Dwa traktaty o rządzie

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Dwa traktaty o rządzie (pisane w latach 1679–1689) to podstawowe dzieło z filozofii politycznej Johna Locke’a. To ważna książka dla kształtującego się ówczesnie nowożytnego pojmowania polityki, społeczeństwa i państwa, ale także uwikłana w bieżące brytyjskie spory polityczne. Locke uczynił swoim adwersarzem rojalistę Roberta Filmera i polemice z jego pracą *Patriarcha* poświęcił cały pierwszy traktat. Traktat drugi natomiast zawiera wykład poglądów, które sytuowały Locke’a po stronie ówczesnych zwolenników silnego parlamentu i podziału władz na niekorzyść władzy królewskiej. Być może ten polityczny kontekst sprawił, że pierwsze wydanie *Dwu traktatów* ukazało się anonimowo. Trudno wyobrazić sobie współczesny liberalizm, ale również, na przykład, republikanizm, bez teorii Locke’a. Podobno ówczesny król Anglii Karol II powiedział, że Locke jest przyczyną jego problemów i w przyszłości doprowadzi go do zguby. Co prawda monarchia brytyjska ocalała, ale kształt politycznego ustroju Anglii z pewnością nosi ślad dzieła Johna Locke’a.

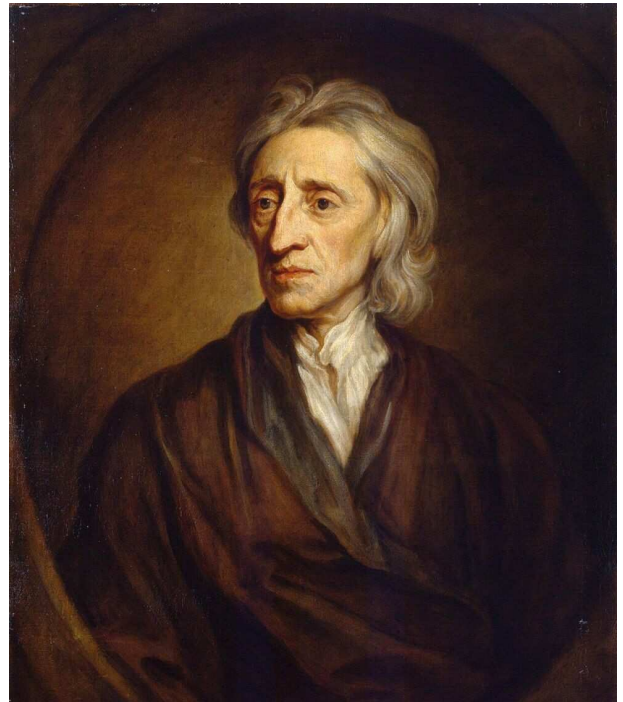
Twoje cele

- Poznasz poglądy J. Locke’a zawarte w książce *Dwa traktaty o rządzie*.
- Dokonasz analizy tekstu Locke’a w zakresie: sytuacji człowieka w stanie natury i stanie społecznym; przejścia od stanu natury do stanu społecznego.
- Ocenisz wybrane propozycje teoretyczne Locke’a.

- Zrozumiesz, jakie jest źródło władzy i w jakim zakresie sprawuje ją rząd w koncepcji Locke'a.

Przeczytaj

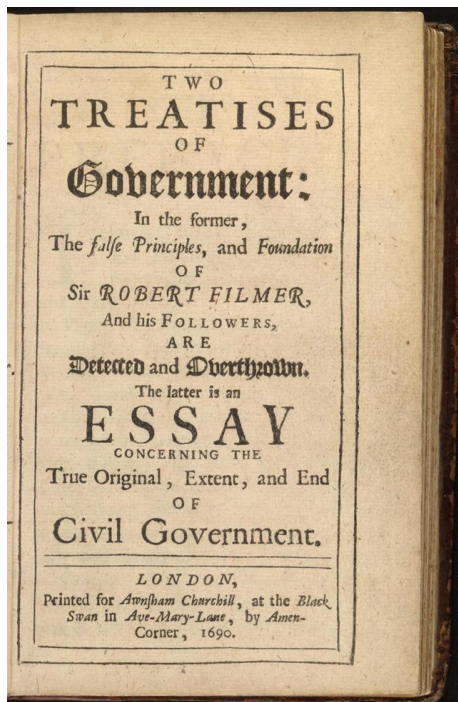
Istota poglądów Johna Locke'a i jednocześnie oś sporu z Filmerem leży w tezie o pochodzeniu władzy. Z punktu widzenia [rojalisty](#) Filmera wyjaśnienie genezy władzy i systemu politycznego znajduje się w objawieniu, zgodnie z którym wszelka władza doczesna ma swoją genezę i wzorzec w ojcowskiej władzy biblijnego Adama i jest dziedziczona. Ludzie, oprócz władcy, nie rodzą się wolni. Tezy te uzasadniały królewskie roszczenia do absolutyzmu. Natomiast z punktu widzenia Locke'a wyjaśnienie wszelkich relacji społecznych, zwłaszcza władczych, zakłada odwołanie się do właściwości jednostek, ich woli i potrzeb. Dla Filmera relacje społeczne są dane i niezmiennie, dla Locke'a mogą być kształtowane przez rozum i wolę jednostek. Źródłem i podmiotem władzy politycznej, a więc i decyzji społecznych, był według Locke'a lud zorganizowany we wspólnotę polityczną. Aby jednak zrozumieć mechanizm powstania tej wspólnoty, należy odwołać się do koncepcji stanu natury i prawa natury oraz do koncepcji umowy społecznej w filozofii Locke'a.

John Locke (1632–1704) – brytyjski filozof, polityk i ekonomista, twórca nowożytnej postaci empiryzmu oraz twórca liberalizmu; główne dzieło z zakresu filozofii politycznej: *Dwa traktaty o rządzie*.
Źródło: Sir Godfrey Kneller, *Portret Johna Locka*, 1799, domena publiczna.

Stan natury to hipotetyczna sytuacja wolności, w której człowiek, będący poza jakimikolwiek relacjami społecznymi, kieruje się przyrodzonym mu dążeniem do szczęścia, czyli własnej korzyści. Przysługuje mu niezbywalne prawo natury, które Locke utożsamiał z wolnością rozporządzania majątkiem i własną osobą oraz równością, czyli brakiem podporządkowania innej osobie. Sens koncepcji stanu natury i prawa natury zawiera się w wyjaśnieniu na ich gruncie dwu kwestii: po pierwsze – powodów i trybu powstania społeczeństwa, po drugie – pożądanego kształtu społeczeństwa. W obu kwestiach Locke wyrażał interesy powstającego stanu mieszczańskiego, podkreślając autonomię jednostek, prawo zawłaszczania dóbr przyrody oraz ochronę własności.

Powstanie społeczeństwa związane jest z tym, że jakkolwiek w stanie natury wszystkim przysługują takie same prawa (natury), to ich egzekwowanie napotyka na trudności. Wprawdzie każda jednostka może ścigać

Strona *Dwóch traktatów o rządzie*
Źródło: domena publiczna.

i karać naruszających jej naturalne prawa, ale nie każda jest w stanie to skutecznie czynić. Ponieważ jednak ludzie są zainteresowani jak najszerszą i najbardziej skuteczną ochroną praw natury, to odwołują się do rozumnej idei umowy społecznej, na mocy której postanawiają zawiązać wspólnotę polityczną. Od tej pory jednostkowe uprawnienia do ścigania, sądzenia i karania naruszających prawo natury scedowane są na władzę publiczną powoływaną przez wspólnotę na mocy **prawa stanowionego**. Władza i prawo są więc uprawomocnione autorytetem wspólnoty. Państwo staje się gwarantem przestrzegania praw natury. Rząd, jako powiernik uprawnień jednostkowych, jest odpowiedzialny za ich skuteczną realizację oraz odwoływalny. Pierwotność jednostki wobec społeczeństwa, suwerenna rola obywateli i służebna rola rządu to te elementy teorii Locke'a, dzięki którym można traktować go jako twórcę liberalnej demokracji.

Słownik

prawo stanowione (pozytywne)

prawo tworzone przez człowieka, najczęściej przez odpowiednie władze państwowe, przeciwstawiane, ze względu na genezę, prawu natury

rojalista

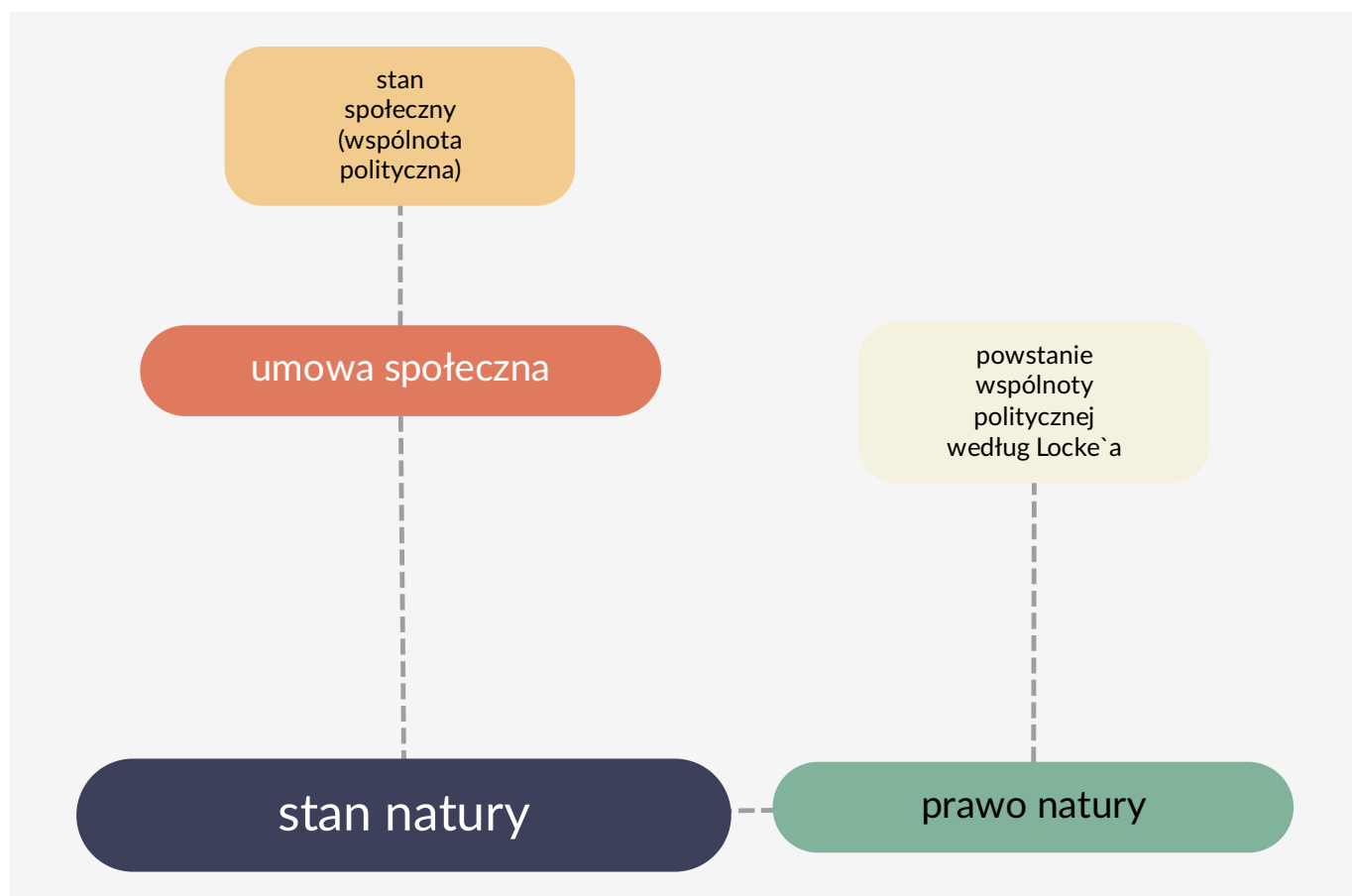
zwolennik monarchicznych rządów

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli obrazującą genezę powstania wspólnoty politycznej według Locke'a. Uzupełnij ją o następujące elementy:

- niedogodności życia w stanie natury;
- cel umowy społecznej.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o.

Polecenie 2

Stwórz mapę myśli obrazującą genezę i charakter władzy publicznej. Uwzględnij kwestie źródeł uprawomocnienia władzy, powierniczej roli rządu i jego odpowiedzialności. Uwzględnij pojęcia podane w poleceniu 1.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Na podstawie lektury § 87. podaj władze przysługujące jednostce w stanie natury i w społeczeństwie. Opisz przyczyny ewentualnej różnicy między władzami przysługującymi w stanie natury i w stanie społecznym.

((John Locke

Dwa traktaty o rządzie

§ 87. Człowiek rodzi się, jak to już zostało udowodnione, z prawem do całkowitej wolności i nieograniczonego korzystania ze wszystkich uprawnień i przywilejów prawa natury w takim samym stopniu, w jakim są do tego uprawnieni wszyscy pozostali ludzie na świecie. Z natury więc dysponuje on władzą nie tylko zachowania swej własności, to znaczy swego życia, wolności i majątku przed wyrządzaniem krzywd czy atakami innych ludzi, ale też sądenia i karania łamiących to prawo, jeśli uzna, że popełnienie przestępstwa na to zasługuje, łącznie z możliwością pozbawienia ich życia, gdy w jego przekonaniu ohyda popełnionej zbrodni tego wymaga. Żadne społeczeństwo polityczne nie może mieć miejsca bez istnienia w nim władzy zachowania własności i karania wszystkich przestępstw w tym społeczeństwie.

Spółeczeństwo polityczne istnieje tam i tylko tam, gdzie każdy z jego członków zrezygnował ze swej naturalnej władzy i złożył ją w ręce wspólnoty, nie wyłączając jednak tym samym możliwości odwołania się do ustanowionych przez nie praw. Stąd też ustają wszystkie prywatne sądy, a wspólnota na mocy stałych i niezmiennych praw jest bezstronnym i jedynym rozjemcą dla wszystkich. Ludzie, których wspólnota wyposażyla w autorytet do wykonywania tej władzy, decydują w spornych kwestiach dotyczących uprawnień, jakie mogą pojawić się między członkami społeczeństwa, oraz karzą za przestępstwa, jakich jego członkowie dopuszczają się przeciwko niemu, stosując kary przewidziane przez prawo. Po tym można łatwo poznać, którzy ludzie żyją w społeczeństwie politycznym, a którzy nie. Ci, którzy są zjednoczeni w jednej społeczności, podlegają wspólnie

ustanowionemu prawu, posiadają trybunał, do którego mogą się odwołać, a który dysponuje autorytetem władnym rozstrzygać spory między nimi i karać przestępców, należą razem do społeczeństwa obywatelskiego. Natomiast ci, którzy nie mają takiej wspólnej instancji odwoławczej, ziemskiej instancji, nadal pozostają w stanie natury. Tam, gdzie nie ma żadnego innego sędziego, tam każdy jest sędzią i wykonawcą praw dla siebie samego, co właśnie, jak wykazałem wcześniej, cechuje zupełny stan natury (...)

Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 222–226.

Ćwiczenie 2

Na podstawie lektury § 87. opisz sytuację jednostek w społeczeństwie politycznym.

W § 91. Locke charakteryzuje władzę absolutną. Na podstawie § 87. i § 91. porównaj ustrój absolutystyczny i społeczeństwo obywatelskie pod kątem możliwości obrony jednostki przed naruszeniem praw natury.

((John Locke

Dwa traktaty o rządzie

§ 91. Skoro przyjmuje się, że książę sam jeden dysponuje zarówno władzą ustawodawczą jak i wykonawczą, to nie ma już wtedy żadnego sędziego, do którego można by się zwrócić, by był władny orzekać sprawiedliwie i bezstronnie, od którego można by oczekiwać pomocy, naprawienia wyrządzonych krzywd, szkód i dolegliwości doznanych ze strony księcia bądź wyrządzonych na jego rozkaz. Taki człowiek, jakkolwiek różnie może być tytułowany, carem czy wielkim dożą, bardziej tkwi w stanie natury wobec pozostających pod jego panowaniem niż wobec reszty ludzkości. Gdziekolwiek dwóch ludzi nie posiada ustanowionych praw ani wspólnego dla nich sędziego, do którego ziemskich wyroków można by się odwołać w celu rozstrzygnięcia nieporozumień co do przysługujących im uprawnień, tam pozostają oni nadal w stanie natury wraz ze wszystkimi jego niedogodnościami.

Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 222–226.

Ćwiczenie 4

Uzupełnij zdania.

1. Filmer, jako rojalista, zmierzał do uzasadnienia absolutnej monarchy.
2. Podmiotem władzy politycznej w społeczeństwie obywatelskim jest .
3. W społeczeństwie obywatelskim pełni rolę służebną.
4. W stanie natury jednostka ma uprawnienia do sądzenia naruszających .

Ćwiczenie 5

Odnieś opisy sytuacji do stanu natury lub społeczeństwa obywatelskiego. Wpisz w ramce odpowiednio „stan natury” lub „społeczeństwo obywatelskie”.

Zdanie	Stan natury/społeczeństwo obywatelskie
1. Ktoś naruszył moją wolność osobistą i mam władzę, by go osobiście surowo ukarać.	
2. Ktoś pozbawił życia bliską mi osobę i liczę na sprawiedliwy wyrok bezstronnego sądu.	
3. Będąc niezadowolonym z poczynań rządu, podejmę działania zmierzające do jego odwołania.	
4. Jeżeli ktoś pozbawił mnie własności, to mogę samodzielnie pozbawić go własności w takiej mierze, jaką dyktuje mi rozumny namysł nad sytuacją.	
5. Nie mogę zorganizować wspólnych działań w istotnych sprawach, ponieważ nie ma wśród nas żadnych sposobów na to, aby uzyskać zaufanie innych.	
6. Dzięki umowie, którą zawarliśmy, nie mam już uprawnienia do ścigania przestępców, ale moje interesy są lepiej zabezpieczone niż wcześniej.	

Ćwiczenie 6

Oceń prawdziwość zdań w tabeli. Zaznacz odpowiednio „Prawda” lub „Fałsz”.

Zdanie	Prawda	Fałsz
W teorii umowy społecznej Locke’a jednostki powołują nieusuwalną władzę księcia.	☐	☐
Wg Locke’a do praw natury należy prawo wolności osobistej.	☐	☐
W teorii umowy społecznej Locke’a jednostki uchwalają powrót do stanu natury.	☐	☐
Wg Locke’a do praw natury należy prawo do owoców własnej pracy.	☐	☐

Ćwiczenie 7

Ze sformułowań dotyczących wolności człowieka wybierz te, które są charakterystyczne dla liberalizmu.

Liberalizm

Wolność jest wartością najwyższą i dlatego im jest jej więcej, tym lepiej nawet kosztem równości.

Inne

Moja wolność kończy się tam, gdzie zaczyna się wolność drugiego człowieka.

Każdemu przysługuje taka miara wolności, jaką jest skłony przyznać innym w stosunku do siebie.

W państwie powinien istnieć katalog konkretnych wolności, poza który jednostki nie powinny wychodzić.

Każde równe ograniczenie wolności jest możliwe do zaakceptowania, jeśli jego skutkiem jest zwiększenie wolności w stosunku do sytuacji wcześniejszej.

Zapoznaj się z tekstem I. Berlina dotyczącym dwu sposobów rozumienia wolności. Odpowiedz z punktu widzenia zasad liberalizmu Locke'a na każde z dwu pytań postawionych w tekście. Oceń te odpowiedzi ze swojego punktu widzenia.

((Isaiah Berlin

Cztery eseje o wolności

Pierwsze z tych politycznych znaczeń wolności czy też swobody (będę używał obu słów wymiennie), które (zgodnie z wieloma precedensami) będę nazywał „negatywnym”, wiąże się z odpowiedzią na pytanie: Jak daleko sięga obszar, w którego granicach podmiot — osoba bądź grupa osób — ma lub powinien mieć całkowitą swobodę bycia i działania wedle własnej woli, bez wtrącania się innych osób? Drugie, które nazwę „pozytywnym”, wiąże się z odpowiedzią na pytanie: Co lub kto jest źródłem władzy albo ingerencji, która może przesądzić, że ktoś ma zrobić raczej to niż tamto, być taki, a nie inny?

Źródło: Isaiah Berlin, *Cztery eseje o wolności*, tłum. D. Grinberg, Poznań 2000, s. 187.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: *Dwa traktaty o rządzie*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);
- 2) o genezę państwa (konceptcja umowy społecznej – konceptcja samorzutnej ewolucji);
- 3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);
- 4) o podstawy prawa stanowionego (pozytywizm prawniczy – teoria prawa naturalnego).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Poznasz poglądy J. Locke’a zawarte w książce *Dwa traktaty o rządzie*.
- Dokonasz analizy tekstu Locke’a w zakresie: sytuacji człowieka w stanie natury i stanie społecznym; przejścia od stanu natury do stanu społecznego.
- Ocenisz wybrane propozycje teoretyczne Locke’a.
- Zrozumiesz, jakie jest źródło władzy i w jakim zakresie sprawuje ją rząd w koncepcji Locke’a.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje poglądy J. Locke’a zawarte w książce *Dwa traktaty o rządzie*;

- analizuje tekst Locke'a w zakresie: sytuacji człowieka w stanie natury i stanie społecznym; przejścia od stanu natury do stanu społecznego;
- rozumie, jakie jest źródło władzy i w jakim zakresie sprawuje ją rząd w koncepcji Locke'a.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „*Dwa traktaty o rządzie*” ze wskazaniem na znajdujący się w nim tekst źródłowy. Uczniowie powinni tekst przeczytać i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście biograficznym oraz historyczno-filozoficznym.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zajęcia loguje się na platformie, wyświetla temat lekcji oraz cele. Wspólnie z uczestnikami zajęć ustala kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Czym w ogólnym rozumieniu może być stan natury oraz stan społeczny?

Faza realizacyjna:

1. **Dyskusja.** Nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy. Informuje uczniów, że mają się przygotować do dyskusji za i przeciw na temat: *Stan natury jest lepszy dla ludzi niż stan społeczny*. Zadanie pierwszej grupy polega na przygotowaniu argumentów za, a drugiej – przeciw.

Nauczyciel udziela też wskazówki, że oponenti, przygotowując się do dyskusji, mogą korzystać z dostępnych materiałów lub innych źródeł internetowych. Ważne jest, aby twórczo je wykorzystali i rozwinęli. Nauczyciel określa też czas na przygotowanie. Przed rozpoczęciem dyskusji nauczyciel ustala z uczniami zasady, według których będzie ona prowadzona. Uczniowie dyskutują, przedstawiając na zmianę argumenty za i przeciw. Nauczyciel moderuje dyskusję.

Po odbytej dyskusji nauczyciel prosi jednego lub kilku uczniów o jej podsumowanie. Jeśli to potrzebne, uzupełnia informacje. Następnie prosi uczniów, by zastanowili się, jakie teraz jest ich stanowisko wobec zadanego tematu i które argumenty ich przekonały. Zarządza głosowanie: kto jest za..., a kto przeciw... W zależności od wyniku głosowania nauczyciel wskazuje zwycięską grupę, której argumenty były bardziej przekonujące.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Mapa myśli”. Wybrany uczeń odczytuje treść polecenia: *Stwórz mapę myśli obrazującą proces przechodzenia od stanu natury do stanu społecznego. Uwzględnij przyczyny przejścia, cele oraz główne zasady ustroju społecznego*. Klasa dzieli się na grupy i opracowuje propozycje odpowiedzi. Przedstawiciel wskazanej grupy prezentuje propozycję rozwiązania zadania, a pozostali uczniowie komentują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi uczniów, udzielając im informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia interaktywne z sekcji „Sprawdź się”. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.
5. Ostatnie ćwiczenie nr 7 nauczyciel wyświetla uczniom za pomocą tablicy lub rzutnika. Uczniowie pracują w grupach lub całym zespołem klasowym, ustalając prawidłową odpowiedź. Nauczyciel prosi wybranego ucznia o uzasadnienie odpowiedzi. W razie potrzeby zaprasza pozostałych uczniów do dyskusji.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zawiesza na tablicy dwa plakaty z narysowanym koszem i walizką. Rozdaje uczniom po dwie karteczki samoprzylepne. Prosi, aby uczniowie zapisali na jednej z nich przemyślenia, które zabiorą z sobą po zajęciach; na drugiej to, czego nie akceptują. Jedna osoba odczytuje zapisy przy walizce i koszu.
2. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im

tym samym informacji zwrotnej.

3. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Znajdź tekst opozycyjny, przedstawiający inny punkt widzenia w stosunku do omawianego na lekcji.
2. Uczniowie wykonują ćwiczenie nr 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Warszawa 2010.
- Janusz Justyński, *Historia doktryn politycznych czasów nowożytnych*, Toruń 1991.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do podsumowania lekcji.